

WOJCIECH RADECKI



PARKI NARODOWE W SYSTEMACH PRAWNYCH
OCHRONY PRZYRODY
POLSKIM, CZESKIM I SŁOWACKIM

Część I – historyczna

Jeden z wybitnych polskich działaczy ochrony przyrody napisał przed laty, że utworzenie parku narodowego jest ukoronowaniem dzieła ochrony przyrody¹. Być może trochę przesadził, ale miejsce parków narodowych w ochronie przyrody należy docenić. W tym szkicu chciałbym spojrzeć na zagadnienia prawne parków narodowych z perspektywy porównawczej, uwzględniając prawo czechosłowackie, następnie czeskie i słowackie. Uzasadnienie merytoryczne takiego podejścia jest zrozumiałe, historia tworzenia parków narodowych Tatrzańskiego i Pienińskiego splata ten fragment dziejów Polski i Czechosłowacji, a i dziś pograniczne parki narodowe: Karkonoski (polsko-czeski) oraz Tatrzański i Pieniński (polsko-słowackie) skłaniają do uwzględnienia komparatystyki prawniczej.

Narodziny idei parków narodowych

Idea tworzenia parków narodowych narodziła się w drugiej połowie XIX wieku w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej, gdzie 15 maja 1872 r. został powołany Park Narodowy Yellowstone w stanie Wyoming. W ówczesnym pojęciu park nie był tak silnie motywowany ekologicznie jak dziś, gdyż poza ochroną wartości przyrodniczych miał służyć jako „park publiczny dla radości i pożytku ludzi”, jak głosił dokument założycielski Yellowstone. Wkrótce po nim w 1890 r. powstał Park Narodowy Yosemite w Kalifornii. Do Europy idea parków narodowych dotarła z niemal czterdziestoletnim opóźnieniem. Pierwsze parki narodowe powstały w Szwecji w 1909 r., następnie w Szwajcarii w 1914 r., Włoszech w 1922 r., Hiszpanii w 1938 r. Do roku 1950 w Europie powołano

¹ W. Goetel, *Parki narodowe w Polsce*, [w:] W. Szafer (red.), *Skarby przyrody i ich ochrona*, Warszawa 1932, s. 273.

39 parków narodowych. W drugiej połowie XX wieku liczba ich stopniowo rosła, szczególnego rozmachu akcja powoływania parków narodowych nabrała w latach 80. i 90., kiedy powstało 186 nowych parków. Od początku XXI wieku do opublikowania w 2008 r. przewodnika encyklopedycznego Miloša Anděry przybyło dalszych 61 europejskich parków narodowych².

Na ziemiach polskich, wtedy pod zaborami, idee amerykańskie znalazły wyraz w opublikowanym w 1888 r. przez księdza Bogusława Królikowskiego, ukrywającego się pod pseudonimem „X. Wielkopolanin, członek Towarzystwa Tatrzańskiego”, na łamach dwunastego rocznika „Pamiętnika Towarzystwa Tatrzańskiego” artykułu *Tatry Polskie pomnikiem dla Mickiewicza*. Autor proponował, aby w paśmie Karpat utworzyć park narodowy na wzór amerykańskiego Yellowstone. Wezwał społeczeństwo, aby wykupić dobra zakopiańskie (w ich skład wchodziła znaczna część Tatr Polskich), uczynić z nich własność narodową i objąć ją ochroną³. Z pomysłu tego nic jednak nie wyszło ze zrozumiałych względów, przede wszystkim finansowych.

Idea ochrony przyrody na badanych obszarach znajdowała wyraz przede wszystkim w tworzeniu prywatnych rezerwatów. Na ziemiach czeskich 28 sierpnia 1838 r. hrabia Jerzy August Langueval-Buqoy utworzył pierwsze prywatne rezerваты *Žofinsky prales* i *Hojna Voda*, istniejące do dziś jako najstarsze obszary chronione w Czechach. W 1858 r. książę Jan Schwarzenberg założył kolejny rezerwat przyrody znany jako *Boubinsky prales*, a w 1894 r. doszedł rezerwat *Buky u Výsokeho Chvojna*. W tym samym roku *Barrandova skala* w Pradze stała się jednym z pierwszych rezerwatów geologicznych w monarchii⁴. Na ziemiach polskich odnotować trzeba rezerwat w Pieniakach na granicy Podola i Wołynia założony w latach 90. XIX wieku przez hrabiego Włodzimierza Dzieduszyckiego⁵. Pierwsze słowackie rezerваты leśne to *Priboj pri Šalkovej* w okolicach Bańskiej Bystrzycy oraz *Ponicka Huta* założone w 1895 r.⁶

Idea parków narodowych znalazła pewien wyraz w pomysłach węgierskiego Ministerstwa Rolnictwa przedstawionych w 1908 r. Tereny przyrodnicze o nieprzeciętnych wartościach, zwłaszcza naukowych, miały być chronione według zagranicznych wzorów, przede wszystkim amerykańskich parków narodowych. Do takich terenów zaliczono m.in. fragmenty Wysokich i Niskich Tatr, Małej i Wielkiej Fatry, okolice Zvolenia i Zarnovic, naddunajskie łąki pod Bratysławą, cisy na Poroni i inne⁷. Wybuch I wojny światowej uniemożliwił realizację tych zamiarów.

² M. Anděra, *Narodni parky Evropy. Kompletni ekcyklopedicky průvodce*, Praha 2008, s. 12–13.

³ J. Foszcz, R. Piechnik, *Ksiądz Bogusław Królikowski twórcą projektu parku narodowego w Tatrach*, Zeszyty Tatrzańskie. 100 lat Sekcji Ochrony Przyrody TT, Zakopane 2013, s. 117.

⁴ J. Strejček, J. Kubišova, J. Kříž, *Chranime naši přírodu*, Praha 1982, s. 184.

⁵ W. Szafer, „Pamiętka” pieniacka (O rezerwacie leśnym w Pieniakach), odbitka z „Sylwana” 1912.

⁶ J. Halaj, *Výchova k ochrane prírody*, Bratislava 1979, s. 12.

⁷ M. Tasak, I. Vološčuk, D. Janota, *Krasy a vzacnosti slovenskej prírody*, Bratislava 1989, s. 3.

Lata międzywojenne

Po I wojnie światowej odrodziło się niepodległe państwo polskie nazwane z czasem Drugą Rzeczpospolitą oraz powstała Pierwsza Republika Czesko-słowacka. W obu państwach podjęto wysiłki na rzecz zbudowania regulacji prawnej ochrony przyrody, ale ich efekty okazały się odmienne. W Czechosłowacji pierwszy projekt ustawy o ochronie przyrody został złożony w Zgromadzeniu Narodowym w 1922 r., potem pojawiło się sześć kolejnych projektów. Żaden z nich nie stał się ustawą, gdyż właściciele ziemscy obawiali się ograniczenia swych praw właścicielskich, a żadna partia polityczna nie miała interesu w uchwaleniu takiej ustawy⁸.

W Polsce było inaczej. Już w maju 1919 r. Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego przygotowało projekt ustawy o ochronie przyrody i rozesłało go do zaopiniowania. Ocena wypadła negatywnie, ponieważ sprawy ochrony przyrody zostały ujęte zbyt wąsko, tylko jako ochrona zabytków przyrodniczych. We wrześniu 1919 r. Ministerstwo Kultury i Sztuki uznało za konieczne przygotowanie projektu osobnej ustawy o ochronie krajobrazu. Ostatecznie zrobiono projekt majowy i dla jego omówienia zwołano na 17 grudnia 1919 r. zjazd działaczy ochrony przyrody, którzy jednak uznali, że ochrona przyrody jeszcze nie dojrzała do regulacji ustawowej. Postanowili, że trzeba zacząć od praktyki, a ponadto zebrać materiał ustawodawczy i doświadczenia innych krajów. Poniechano zatem prób ustawodawczych i ograniczono się do stworzenia organizacji pod nazwą Tymczasowej Państwowej Komisji Ochrony Przyrody⁹, która w 1925 r. przekształciła się w Państwową Radę Ochrony Przyrody, funkcjonującą pod tą nazwą do dziś.

Pierwszy zjazd organizacyjny Tymczasowej Państwowej Komisji Ochrony Przyrody odbył się w dniach 7-8 lutego 1920 r. Na zjeździe ustalono zasadnicze kierunki działania. Jednym z nich było utworzenie, poza rezerwatami przyrody, większych parków narodowych w Tatrach, Pieninach, Karpatach Zachodnich, Karpatach Wschodnich, w paśmie krakowsko-wieluńskim, w Górach Świętokrzyskich, na wybrzeżu morza, na pojezierzu, na Polesiu i w Puszczy Białowieskiej¹⁰. Komisja podjęła intensywne działania, aby takie parki utworzyć. Zaczęto od Puszczy Białowieskiej, gdzie w 1921 r. powołano Nadleśnictwo „Rezerwat” (załączek przyszłego parku), a formalne utworzenie Parku Narodowego w Białowieży nastąpiło po jedenastu latach¹¹ rozporządzeniem Ministra Rolnictwa i Reform Rolnych z 4 sierpnia 1932 r. o utworzeniu z Nadleśnictwa Rezerwat

⁸ J. Stejskal [w:] M. Damohorsky a kolektiv, *Pravo životního prostředí*, Praha 2010, s. 340.

⁹ J.G. Pawlikowski, *Rozbudowa prawnych podstaw ochrony przyrody*, „Ochrona Przyrody” 1934, R. 14, s. 3.

¹⁰ *Ogólne sprawozdanie z czynności Państwowej Komisji Ochrony Przyrody za okres od 1 stycznia 1920 r. do 30 lipca 1921 r.*, „Ochrona Przyrody” 1921, R. 2, s. 86.

¹¹ Historię starań przedstawił W. Szafer, *Wspomnienia przyrodnika*, Wrocław 1973, s. 154–163.

w okręgu Dyrekcji Lasów Państwowych w Białowieży jednostki organizacyjnej szczególnej pod nazwą „Park Narodowy w Białowieży”¹². Rozporządzenie to zostało wydane na podstawie przepisów leśnych¹³, upoważniających Ministra Leśnictwa do tworzenia szczególnych jednostek organizacyjnych i powierzania im niektórych spraw administracji lasów państwowych. Rozporządzenie składało się z trzech krótkich paragrafów, które przytoczę w całości:

- § 1. *Z Nadleśnictwa Rezerwat w okręgu Dyrekcji Lasów Państwowych w Białowieży tworzy się jednostkę organizacyjną szczególną pod nazwą: „Park Narodowy w Białowieży”, podległą administracyjnie tejże Dyrekcji.*
- § 2. *Do czasu wydania specjalnych przepisów i instrukcyj stosuje się w zakresie czynności administracyjnych na terenie Parku Narodowego w Białowieży przepisy i instrukcje, wydane dla Nadleśnictw, z uwzględnieniem odrębnego charakteru tej jednostki.*
- § 3. *Rozporządzenie niniejsze wchodzi w życie z dniem ogłoszenia.*

Jeśli chodzi o Tatry, to uzasadnienie konieczności powołania w nich parku narodowego przedstawiono we wczesnych latach 20. XX wieku¹⁴. Utworzenie tego parku wymagało współpracy z Czechosłowacją. Podpisany w Krakowie 6 maja 1924 r. tzw. protokół jaworzyński, kończący spór graniczny między Polską a Czechosłowacją, przewidywał utworzenie w najpiękniejszych punktach Karpat parków narodowych. Rozpoczęła się akcja utworzenia z Tatr pogranicznego parku narodowego. Ważnym etapem na tej drodze było spotkanie przedstawicieli nauki Polski i Czechosłowacji w grudniu 1925 r. w Krakowie. We wspólnym protokole postanowiono, że Park Narodowy w Tatrach zostanie zorganizowany na przylegających do siebie terytoriach obu państw i opierać się będzie na specjalnych, obopólnie uzgodnionych podstawach. Parkiem będą się opiekować specjalne komisje parkowe obu państw, nadto zostanie zorganizowana straż parkowa¹⁵. Konieczność rozwiązania spraw własnościowych przesunęła realizację tamtych postanowień o wiele lat.

W Pieninach załączkiem ochrony było utworzenie prywatnego rezerwatu przyrody w otoczeniu ruin zamku w Czorszynie. W latach 20. XX wieku stopniowo dokupywano tereny pod przyszły park, a jednocześnie trwały rozmowy z Czechosłowacją. Na podstawie tych samych przepisów leśnych, do których sięgnięto później przy tworzeniu Parku Narodowego w Białowieży, zostało wydane rozporządzenie Ministra Rolnictwa z 23 maja 1932 r. o utworzeniu z rezerwatu w Pieninach jednostki

¹² Monitor Polski z 1932 r. Nr 183, poz. 219.

¹³ Podstawą tą był § 6 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z 30 grudnia 1924 r. o organizacji administracji lasów państwowych (Dz.U. Nr 119, poz. 1079) w brzmieniu ustalonym rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej z 3 grudnia 1930 r. (Dz.U. Nr 86, poz. 661).

¹⁴ J.G. Pawlikowski, *Tatry parkiem narodowym*, „Wierchy” 1923, tom I, s. 12–25 oraz S. Sokołowski, *Tatry jako Park Narodowy*, Kraków 1923.

¹⁵ W. Goetel, *Parki narodowe...*, *op. cit.*, s. 283–284.

organizacyjnej szczególnej pod nazwą „Park Narodowy w Pieninach”¹⁶. Przepis § 1 rozporządzenia stanowił, że z obszaru lasów państwowych położonych na terenie gmin: Krościenko, Szczawnica Niżna, Sromowce Niżne i Czorsztyn powiatu nowotarskiego, województwa krakowskiego, a stanowiących rezerwat, tworzy się jednostkę organizacyjną szczególną pod nazwą „Park Narodowy w Pieninach”, podległą administracyjnie Dyrekcji Lasów Państwowych we Lwowie. Pozostałe § 2 i 3 były identyczne jak późniejszego o kilka miesięcy Parku Narodowego w Białowieży.

Rozporządzeniem czechosłowackiego Ministra Rolnictwa z 9 lipca 1932 r. po stronie słowackiej został utworzony Słowacki Rezerwat Przyrodniczy w Pieninach. Następnie 17 lipca 1932 r. odbyła się uroczystość oficjalnego ogłoszenia o utworzeniu pierwszego w Europie transgranicznego Parku Natury¹⁷. Autorzy słowaccy wskazują na rok 1932 jako na datę powstania polskiego parku narodowego, ale ponieważ po stronie słowackiej był jedynie rezerwat przyrody, przeto datę powstania słowackiego parku narodowego przesuwają na 1967 rok¹⁸. Polski Pieniński Park Narodowy został ostatecznie utworzony na podstawie ustawy o ochronie przyrody z 1949 r.¹⁹

W Regionie Świętokrzyskim utworzono w czerwcu 1920 r. rezerwat na Górze Chełmowej koło Nowej Słupi. W 1924 r. utworzono dwa kolejne rezerваты na stoku Łysej Góry i w rejonie Łysicy. Projektowano połączenie tych rezerwatów, powiększenie ich i utworzenie Parku Narodowego imienia Stefana Żeromskiego, ale formalności prawnych w okresie międzywojennym nie załatwiono²⁰.

Co się tyczy rejonu Babiej Góry, to propozycje utworzenia tam rezerwatu pojawiły się w 1910 r., a kolejne w latach 1923 i 1929. Tereny Babiej Góry były własnością Polskiej Akademii Umiejętności, której Walne Zgromadzenie uchwaliło 22 marca 1934 r. utworzenie rezerwatu na obszarze 642 ha na północnych stokach Babiej Góry. Łącznie z terenami chronionymi na stoku orawskim powstał załączek parku narodowego liczący 1046 ha²¹.

Kolejny park narodowy miał powstać w Beskidach Wschodnich w rejonie Howerli. Myśl o powołaniu tam rezerwatu datuje się od 1914 r., a akcję zainicjowały Galicyjskie Towarzystwo Leśne i Towarzystwo Przyrodników im. Kopernika. W 1921 r. utworzono dwa rezerваты, potem powiększone. Przygotowano dalsze powiększenia i w perspektywie utworzenie wielkiego pogranicznego parku narodowego polsko-czechosłowackiego w grupie Czarnohory²².

¹⁶ Monitor Polski z 1932 r. Nr 123, poz. 156.

¹⁷ W. Szafer, *Dwanaście lat walki o utworzenie Pienińskiego Parku Narodowego*, „Chrońmy Przyrodę Ojczyznę” 1964, z. 1, s. 3–20.

¹⁸ V. Barta, J. Burkovsky, *Narodne parky Slovenska*, AB ART press, Banská Bystrica, b.d.w., s. 6.

¹⁹ Rozporządzenie Rady Ministrów z 30 października 1954 r. w sprawie utworzenia Pienińskiego Parku Narodowego (Dz.U. z 1955 r. Nr 4, poz. 24).

²⁰ A. Rembalski, *Z dziejów ochrony przyrody w rejonie świętokrzyskim*, [w:] J. Babicz, W. Grębecka, Z. Wójcik (red.), *Studia z dziejów ochrony przyrody w Polsce*, Wrocław 1985, s. 219–220.

²¹ J. Pawłowski, *Babiogórskie rocznice*, „Chrońmy Przyrodę Ojczyznę” 1964, z. 5, s. 3–6.

²² W. Goetel, *Parki narodowe...*, op. cit. s. 292.

Należy wreszcie wspomnieć o próbach utworzenia Wielkopolskiego Parku Narodowego w Ludwikowie pod Poznaniem. Z projektem wystąpiono już w 1923 r. Dwa rezerваты w Puszczykowie i Osowej Górze utworzono w 1932 r., a po roku powiększono obszar lasów chronionych. Podczas obradującego 14 września 1933 r. w Poznaniu XIV zjazdu Lekarzy i Przyrodników Polskich odbyło się uroczyste otwarcie Wielkopolskiego Parku Narodowego²³, ale prawna kwestia jego istnienia aż do 1957 roku nie została właściwie uregulowana.

Jeśli chodzi o legislację, to starania o wydanie ustawy o ochronie przyrody zostały uwieńczone powodzeniem w 1934 r., kiedy została wydana pierwsza polska ustawa o ochronie przyrody²⁴. Parkom narodowym poświęcony był jeden przepis art. 9. Stanowił on, że w okolicach o krajobrazie szczególnie pięknym i bogatym w osobliwości przyrody, gdzie ochrona przyrody nie może ograniczać się do poszczególnych przedmiotów, lecz powinna jednolicie dotyczyć ich skupień na obszarze co najmniej 300 ha, Rada Ministrów mogła rozporządzeniem utworzyć park narodowy. W rozporządzeniu należało ustalić przedmioty i treść ochrony. Uprawnienie do złożenia wniosku o wydanie rozporządzenia należało do Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, który zobowiązany był zasięgnąć opinii Państwowej Rady Ochrony Przyrody i działać w porozumieniu z Ministrem Rolnictwa i Reform Rolnych. Na podstawie art. 9 ustawy z 1934 r. utworzono tylko jeden park narodowy, ale już po II wojnie światowej – Białowiecki Park Narodowy²⁵.

Ustawa o ochronie przyrody z 1934 r. zawierała interesującą koncepcję penalną, którą warto przypomnieć, gdyż jej zasadnicze rysy wytrzymały próbę czasu i były przejmowane (w zmienionej, rzecz jasna, formie) przez kolejne polskie ustawy o ochronie przyrody. Art. 23 ustawy z 1934 r. za wykroczenie zagrożone karą aresztu do 6 tygodni i grzywny do 3000 zł (w tamtym czasie była to suma olbrzymia) albo jedną z tych kar uznawał umyślne wykroczenie przeciwko zakazom lub nakazom wydanym na podstawie ustawy, a więc w koncepcji ustawodawcy także przeciwko zakazom i nakazom odnoszącym się do parków narodowych. Orzecznictwo należało do powiatowych władz administracji ogólnej (art. 27). Kolejny art. 28 stanowił, że ten, kto popełnił czyn zabroniony ustawą, albo ten, na czyją korzyść takie czyny zostały dokonane, był zobowiązany do przywrócenia stanu pierwotnego, a jeżeli tego nie uczynił, do poniesienia kosztów przywrócenia stanu pierwotnego przez władze państwowe. Gdyby przywrócenie stanu pierwotnego nie było możliwe, a po stronie zobowiązanego zachodziła wina, był on obowiązany do zapłacenia odpowiedniej sumy na rzecz Funduszu Ochrony Przyrody celem uczynienia zadość za krzywdę wyrządzoną interesowi publicznemu. Ten instrument prawny mogący znaleźć zastosowanie

²³ W. Szafer, *Sprawozdanie z działalności Państwowej Rady Ochrony Przyrody w roku 1933*, Kraków 1934, s. 12.

²⁴ Ustawa z 10 marca 1934 r. o ochronie przyrody (Dz.U. Nr 31, poz. 274).

²⁵ Rozporządzenie Rady Ministrów z 21 listopada 1947 r. w sprawie utworzenia Białowieckiego Parku Narodowego (Dz.U. Nr 74, poz. 469).

także w odniesieniu do ochrony parków narodowych, nazwany wtedy zadośćuczynieniem, przetrwał pod nazwą nawiązki do dziś.

Podsumowując w 1937 r. kilkunastoletnią działalność w zakresie ochrony przyrody Władysław Szafer, wieloletni przewodniczący Państwowej Rady Ochrony Przyrody, wykazywał istnienie na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej sześciu parków narodowych:

- 1) Park Narodowy w Białowieży – 4 640,09 ha
- 2) Wielkopolski Park Natury w Ludwikowie pod Poznaniem – 1 164,52 ha
- 3) Park Narodowy im. St. Żeromskiego w Górach Świętokrzyskich – 1 164,18 ha
- 4) Park Narodowy na Babiej Górze – 1 046,05 ha
- 5) Park Narodowy w Pieninach – 741,90 ha
- 6) Park Narodowy na Czarnohorze – 1 520,21 ha

o łącznej powierzchni 10 276,95 ha, dodając, że organizacja siódmego, może najdonioślejszego – Parku Narodowego Tatrzańskiego – dobiega końca²⁶.

Ocena znanego przyrodnika i wybitnego działacza ochrony przyrody była zbyt optymistyczna. Żaden z tych parków nie miał formalnego statusu parku narodowego według ustawy z 1934 r. Jakiś formalny status miały istotnie Park Narodowy w Białowieży oraz Park Narodowy w Pieninach. Status ten jednak sprowadzał się do tego, że oba parki narodowe były jednostkami administracyjnymi szczególnymi, wyłączonymi z nadleśnictw, aczkolwiek stosowały się do nich przepisy i instrukcje wydane dla nadleśnictw, przy czym należało uwzględnić odrębny charakter tych jednostek. Utworzenie tych parków miało charakter tymczasowy, co wyraźnie wynika z § 2 obu rozporządzeń zapowiadających wydanie specjalnych przepisów i instrukcji, które wszakże w okresie międzywojennym nie zostały wydane.

Co do pozostałych obszarów wskazanych przez Szafera jako parki narodowe można jedynie utrzymywać, że powstały załączki przyszłych parków narodowych. Kryzys w relacjach między Państwową Radą Ochrony Przyrody a władzami państwowymi, zakończony podaniem się wszystkich członków Rady do dymisji w 1937 r., które oznaczało faktyczny koniec działalności ochronnej²⁷, uniemożliwił sfinalizowanie prac nad powołaniem parku narodowego w Tatrach.

Owszem, w czerwcu 1939 r. utworzono Park Przyrody w Tatrach, ale nie na podstawie ustawy o ochronie przyrody (nie było możliwe uzyskanie opinii Państwowej Rady Ochrony Przyrody, która w komplecie dwa lata wcześniej podała się do dymisji), lecz na podstawie przepisów leśnych²⁸. Warto zwrócić uwagę

²⁶ W. Szafer, *Rzut oka na stan ochrony przyrody w Polsce na tle 17-letniej działalności Państwowej Rady Ochrony Przyrody*, Kraków 1937, s. 10.

²⁷ W przedmiocie przyczyn, przebiegu i konsekwencji konfliktu zob. W. Radecki, *Zarys dziejów prawnej ochrony przyrody i środowiska w Polsce*, Kraków 1990, s. 83–86.

²⁸ Wydane na podstawie dekretu Prezydenta Rzeczypospolitej z 30 września 1936 r. o państwowym gospodarstwie leśnym (Dz.U. Nr 75, poz. 533) oraz rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z 30 grudnia 1924 r. o organizacji administracji lasów państwowych (Dz.U. Nr 119, poz. 1079 ze zm.) zarządzenie Ministra Rolnictwa i Reform Rolnych z 26 czerwca 1939 r. o uznaniu Lasów Państwowych na obszarze nadleśnictw Jaworzyna i Zakopane w krakowsko-śląskim okresie lasów państwowych za

na powołane w podstawie prawnej przepisy art. 6 pkt e), art. 7 pkt f) i art. 9 dekretu o państwowym gospodarstwie leśnym. Pierwszy z nich stanowił, że lasy, które mają znaczenie przyrodniczo-naukowe, mogą być uznane przez Ministra Rolnictwa i Reform Rolnych za lasy ochronne, drugi pozwalał na uznanie lasów o znaczeniu przyrodniczo-naukowym za ochronne na wnioski organów Lasów Państwowych, trzeci stanowił, że gospodarstwo leśne w lasach uznanych za ochronne będzie prowadzone w sposób zapewniający osiągnięcie celu, dla którego lasy te zostały uznane za ochronne; w razie potrzeby użytkowanie tych lasów mogło być całkowicie zaniechane. Tak więc uznanie lasów Parku Przyrody w Tatrach za ochronne było istotą powołania tej jednostki organizacyjnej.

Siedziba Parku Przyrody w Tatrach znajdowała się w Jaworzynie Spiskiej, która do 1918 r. leżała w granicach Węgier. Spór między Polską a Czechosłowacją o tereny orawskie i spiskie toczony w latach 1918–1920 zakończył się przyznaniem Jaworzyny Spiskiej Czechosłowacji przez Radę Ambasadorów. Na podstawie umowy polsko-czechosłowackiej Jaworzyna Spiska w latach 1938–1939 należała do Polski i na tych terenach utworzono ów park przyrody, który faktycznie nie rozpoczął działalności; po dwóch miesiącach wybuchła wojna. Po 1945 r. Jaworzyna Spiska weszła w skład Czechosłowacji²⁹.

Zarządzenie o utworzeniu Parku Przyrody w Tatrach było dość obszernym aktem, liczącym 14 paragrafów, w których:

- określono zadanie Parku polegające na utrzymaniu tatrzańskiej flory i fauny oraz ochronie wszelkich innych tworów przyrody, których zachowanie leży w interesie publicznym ze względów naukowych, estetycznych, historycznych, pamiątkowych lub ze względu na swoiste cechy krajobrazu (§ 2 ust. 2),
- wskazano na sposoby urzeczywistnienia tych zadań (§ 2 ust. 3), w tym m.in. prowadzenia prac badawczo-naukowych, regulowanie wstępu do Parku oraz ruchu motorowego, konnego i pieszego,
- wskazano, że na czele Parku stoi Kierownik Parku Przyrody w Tatrach z siedzibą w Jaworzynie (§ 3), przy którym ustanawia się Komisję Parku Przyrody w Tatrach jako jego ciało doradcze i opiniodawcze (§ 4),
- określono zasady zachowania się w Parku, w szczególności zakazy mające na celu ochronę przyrody, które miały być uszczegóławiane przez Kierownika Parku, ze wskazaniem na karalność naruszenia owych zakazów na podstawie powszechnie obowiązujących przepisów prawnych (§ 7).

To zarządzenie już mocno przypomina przyszłe powojenne rozporządzenia Rady Ministrów o tworzeniu kolejnych parków narodowych.

Utworzenie Parku Przyrody w Tatrach nie przynosi nam jednak chluby, raczej wprost przeciwnie, ponieważ faktycznie Polska u boku III Rzeszy Niemieckiej

lasy ochronne i utworzeniu jednostki organizacyjnej szczególnej pod nazwą „Park Przyrody w Tatrach” (M.P. Nr 154, poz. 365).

²⁹ Z. i W. Paryscy, *Wielka Encyklopedia Tatrzańska*, Poronin 1995, s. 473.

wzięła w 1938 r. udział w rozbiórce Czechosłowacji, umowa w sprawie Jaworzyny Spiskiej należała do tych „wymuszonych”, a Park Przyrody w Tatrach utworzono na terenach pozyskanych kosztem Słowacji.

Polska Rzeczpospolita Ludowa i socjalistyczna Czechosłowacja

Takie oznaczenie kolejnego okresu historycznego jest pewnym uproszczeniem, ponieważ nazwa Polska Rzeczpospolita Ludowa pojawiła się dopiero w 1952 r., a Czechosłowacja weszła na tory rozwoju socjalistycznego w 1948 r. zrazu jako państwo unitarne i dopiero po 1968 r. jako federalne.

W legislacji dotyczącej ochrony przyrody znamienne daty to rok 1949 w Polsce i lata 1955–1956 w Czechosłowacji. W Polsce przedwojenna ustawa o ochronie przyrody została zastąpiona drugą polską ustawą o ochronie przyrody z 1949 r.³⁰ Dała ona wyraz zasadniczej zmianie koncepcji ochrony przyrody z ochrony ze względów przede wszystkim naukowych na ochronę ze względów przede wszystkim gospodarczych. Niemniej jednak, gospodarcza ochrona przyrody pozostała jedynie hasłem, trzonem ustawy były przepisy o konserwatorskiej ochronie przyrody przewidujące cztery formy ochrony: parki narodowe, rezerwy przyrody, pomniki przyrody, ochronę gatunkową roślin i zwierząt. W kwestii parków narodowych art. 11 pkt 3 stanowił, że poddanie pod ochronę następuje przez utworzenie parków narodowych na określonych obszarach na powierzchni nie mniejszej od 500 ha o szczególnych wartościach dla interesu publicznego wymienionych w art. 1 pkt 2, tj. wartościach naukowych, estetycznych, historycznopamiątkowych, zdrowotnych, społecznych i krajobrazowych. Art. 14 i 16 ustawy precyzowały, że utworzenie parku narodowego następowało rozporządzeniem Rady Ministrów wydanym na wniosek Ministra Leśnictwa, po zasięgnięciu opinii Państwowej Rady Ochrony Przyrody. Rozporządzenie o utworzeniu parku narodowego miało zawierać:

- 1) nazwę parku narodowego,
- 2) określenie obszarów wchodzących w skład parku narodowego,
- 3) określenie ograniczeń wprowadzanych na podstawie art. 18; ten ostatni zawierał 7-punktową, rozbudowaną listę zakazów i ograniczeń, które – w zależności od potrzeb – mogły być wprowadzane w odniesieniu do znanych ustawie form ochrony przyrody,
- 4) określenie zasad gospodarowania,
- 5) ustanowienie podległej Ministrowi Leśnictwa władzy powołanej do sprawowania zarządu parku narodowego oraz określenie zakresu jej działania.

Utworzenie parku narodowego mogło nastąpić tylko na obszarze objętym planem zagospodarowania przestrzennego.

³⁰ Ustawa z 7 kwietnia 1949 r. o ochronie przyrody (Dz.U. Nr 25, poz. 180).

Ustawa z 1949 r. o ochronie przyrody obowiązywała bez żadnych zmian merytorycznych przez 42 lata. Na jej podstawie utworzono następujące parki narodowe (w kolejności chronologicznej): Świętokrzyski w 1950 r., Tatrzański, Babiogórski i Pieniński w 1954 r., Ojcowski w 1956 r., Wielkopolski w 1957 r., Karkonoski i Kampinoski w 1959 r., Woliński w 1960 r., Słowiński w 1967 r., Bieszczadzki w 1973 r., Roztoczański w 1974 r., Gorczański w 1981 r., Wigierski w 1988 r., Drawieński i Poleski w 1990 r.

Ustawa z 1949 r. przejęła koncepcję penalną od swej poprzedniczki. Umyślne wykroczenie przeciwko zakazom wprowadzonym na podstawie art. 18 ustawy z 1949 r. było wykroczeniem z art. 28 zagrożonym w tekście pierwotnym karą aresztu albo grzywny, a po wejściu w życie kodeksu wykroczeń z 1971 r. już tylko karą grzywny. Kolejny art. 29 przewidywał odpowiedzialność za wykroczenie paserstwa przedmiotami pochodzącymi z wykroczenia z art. 28, przepis art. 31 przekazywał orzecznictwo władzom administracyjnym, wreszcie art. 32 utrzymywał wypracowaną w międzywojniu konstrukcję ciężącego na sprawcy wykroczenia z art. 28 lub 29 obowiązku przywrócenia stanu pierwotnego lub poniesienia kosztów przywrócenia, a gdyby przywrócenie stanu pierwotnego było niemożliwe – do zapłacenia odpowiedniej sumy na rzecz Skarbu Państwa (a nie Funduszu Ochrony Przyrody, którego istnienia ustawa z 1949 r. nie przewidywała) w celu zadośćuczynienia za krzywdę wyrządzoną interesowi publicznemu.

Pierwszy na terytorium Czechosłowacji park narodowy w Tatrach słowackich utworzono ustawą Słowackiej Rady Narodowej z 18 grudnia 1948 r.³¹ Trzeba było sięgnąć do samoistnej ustawy, ponieważ generalnej ustawy o ochronie przyrody jeszcze nie było. Rozwiązania legislacyjne pojawiły się w połowie lat 50. XX wieku, najpierw była to ustawa Słowackiej Rady Narodowej z 18 października 1955 r. o państwowej ochronie przyrody³², po blisko roku – czeska ustawa z 1 sierpnia 1956 r. o państwowej ochronie przyrody³³. Dlaczego dwie i dlaczego w tej kolejności? Otóż obowiązywała wtedy Konstytucja Czechosłowacji z 9 maja 1948 r., która przyznawała Słowackiej Radzie Narodowej kompetencje ustawodawcze w sprawach o charakterze narodowym i regionalnym. Te kompetencje zostały wymienione w obszernym wykazie spraw istotnych dla rozwoju Słowacji, marginalnych politycznie³⁴. Wśród nich znajdowała się troska o kulturę naro-

³¹ Zakon SNR č. 11/1948 Zb. SNR o Tatranskom narodnom parku. Czytelnikowi polskiemu należy się wyjaśnienie, jak powołuje się czeskie i słowackie akty prawne. One zawsze są oznaczane literą „č” (*číslo* = numer), po niej następuje pozycja, pod którą akt został opublikowany w oficjalnym zbiorze aktów prawnych, łamana przez rok pierwszej publikacji i zakończona skrótowcem tego zbioru: w Czechosłowacji w wersji czeskiej „Sb.” (od „Sbirka zakonů”), w wersji słowackiej „Zb.” (od „Zbierka zakonov”). Jeżeli była to tylko ustawa słowacka, była publikowana w odrębnym zbiorze „Zb. SNR” (od „Zbierka zakonov Slovenskej narodnej rady”). Po rozpadzie Czechosłowacji w Republice Czeskiej pozostał skrótowiec „Sb.” (Sbirka zakonů), w Republice Słowackiej zmienił się na „Z.z.” (Zbierka zakonov).

³² Zakon SNR č. 1/1955 Zb. SNR o štatnej ochrane prírody.

³³ Zakon č. 40/1956 Sb., o statni ochraně přírody.

³⁴ L. Vojaček, K. Schelle, *Pravní dějiny na území Slovenska*, Ostrava 2007, s. 340.

dową i pamiątki historyczne, a ponieważ według ówczesnych poglądów ochrona przyrody mieściła się w tych ramach, ustawa o ochronie przyrody obowiązująca na ziemiach słowackich była odrębną ustawą słowacką. Była ona wzorowana na projekcie czeskim. W 1955 r. do Pragi przybył słowacki generalny konserwator przyrody, Julius Matis, który poprosił dyrektora czeskiego Instytutu Pieczy Pamiątkowej, Jaroslava Veselego, o już wtedy gotowy projekt ustawy czeskiej, argumentując, że Słowacka Rada Narodowa zobowiązała się do końca roku uchwalić co najmniej jedną ustawę. Jaroslav Vesely udostępnił mu projekt czeski i dlatego ustawa słowacka została uchwalona wcześniej³⁵. Obie ustawy były bardzo krótkimi aktami prawnymi (słowacka liczyła 22 zwięzłe paragrafy, czeska 21), a tryb ich przyjmowania wyjaśnia, dlaczego były bliźniaczo podobne. Obie mieściły się w nurcie konserwatorskiej ochrony przyrody uznającym ochronę przyrody za zadanie państwa (stąd w tytułach obu ustaw przymiotnik „państwowa”). Za obszary chronione obie uznawały:

- a) parki narodowe (*narodne parky* w języku słowackim, *narodni parky* w języku czeskim),
- b) obszary chronionego krajobrazu (*chranene krajinne oblasti* w języku słowackim, *chraněne krajinné oblasti* w języku czeskim),
- c) państwowe rezerwy przyrodnicze (*štatne prirodne rezervacie* w języku słowackim, *statni přírodní rezervace* w języku czeskim),
- d) chronione miejsca występowania (*chranene naleziska* w języku słowackim, *chraněna naleziště* w języku czeskim),
- e) chronione parki i ogrody (*chranene parky a zahrady* w języku słowackim, *chraněné parky a zahrady* w języku czeskim),
- f) chronione powierzchnie badawcze (*chranene študijne plochy* w języku słowackim, *chraněné studijní plochy* w języku czeskim).

Określenia parku narodowego były w obu ustawach niemal identyczne (§ 6 ust. 1 ustawy słowackiej i § 4 ust. 1 ustawy czeskiej): za parki narodowe można było uznać duże powierzchnie pierwotnej lub ingerencjami ludzkimi mało dotkniętej przyrody, które mają szczególne znaczenie naukowe, są ważne z punktu widzenia klimatycznego, wodnogospodarczego lub zdrowotnego, a obok tego mogą służyć kształceniu (w ustawie słowackiej także wypoczynkowi) ludności. Formą prawną ustanowienia parku narodowego było rozporządzenie rządu, które określało organizację i warunki ochrony, szczegóły miały regulować statuty wydawane:

- w Czechach przez Ministerstwo Szkolnictwa i Kultury w porozumieniu z zainteresowanymi urzędami centralnymi, Czechosłowacką Akademią Nauk i Czechosłowacką Akademią Nauk Rolniczych,
- na Słowacji przez Powiernictwo (odpowiednik ministerstwa) Kultury w uzgodnieniu z zainteresowanymi urzędami oraz Słowacką Akademią Nauk.

³⁵ Historię tę opisuje M. Damohorsky, *Padesat let od prijati prvnioho českeho zakona o ochraně přírody*, „Ochrana Přírody” 2006. č. 6, s. 161.

Obie ustawy przewidywały możliwość wyznaczenia stref ochronnych. Nie było przepisów określających szczegółowy reżim prawny parku narodowego, wprowadzono natomiast na wprowadzeniu generalnego zakazu niszczenia lub uszkodzenia (§ 11 ust. 1 ustawy czeskiej, § 12 ust. 1 ustawy słowackiej) wspólnego dla wszystkich obszarów i obiektów chronionych. Słabością obu ustaw był brak przepisów sankcyjnych w samych ustawach, co wszakże nie oznacza, że ich nie było w ogóle. W 1961 r. została uchwalona ustawa o zadaniach rad narodowych zapewniających przestrzeganie porządku socjalistycznego³⁶ będącą w istocie ustawą o wykroczeniach. Przewidziane w jej § 11 lit. d) wykroczenie polegało na uszkodzeniu chronionej części przyrody lub niewykonywaniu obowiązków ustanowionych dla jej ochrony. Pojęcie chronionej części przyrody (*chráněna část přírody*) obejmowało wszystkie obszary i obiekty objęte ochroną na podstawie ustaw z lat 1955 i 1956, a więc także parki narodowe. Ale ustawa z 1961 r. wydana na fali „socjalistycznego entuzjazmu” pozwalającego na zastępowanie odpowiedzialności środkami raczej wychowawczymi, za wykroczenia przewidywała jedynie upomnienie, naganę lub karę pieniężną do wysokości ówczesnych 500 koron, co uznawano za sankcje rażąco nieadekwatne do społecznego niebezpieczeństwa zamachów na środowisko³⁷. Dopiero nowelami z 1986 r. do ustaw czeskiej i słowackiej o państwowej ochronie przyrody uchylono § 11 lit. d) ustawy o wykroczeniach, wprowadzając w ustawie czeskiej nowe § 17a typizujący wykroczenia osób fizycznych i § 17b typizujący inne delikty administracyjne osób prawnych (organizacji wedle ówczesnego nazewnictwa). Podobne zmiany wprowadzono w ustawie słowackiej. Przewidziane w nowych przepisach kary pieniężne były znacznie surowsze: w stosunku do osób fizycznych sięgały 5000 ówczesnych koron, w stosunku do organizacji nawet 250 000 koron.

Na podstawie ustaw z lat 1955–1956 utworzono:

- w Czechach trzy parki narodowe: *Krkonošský národní park* w 1963 r. oraz *Národní park Šumava* i *Národní park Podyjí* w 1991 r.,
- na Słowacji cztery parki narodowe: *Pieninský národný park* w 1967 r., później jego nazwa została zmieniona na *Národný park Pieniny*, następnie *Národný park Nízke Tatry* w 1978 r. oraz *Národný park Malá Fatra* i *Národný park Slovenský raj* w 1988 r.

Dodam, że istniejący od 1949 r. *Tatranský národný park* został w 1987 r. powiększony o część słowackich Tatr Zachodnich.

³⁶ Zakon č. 60/1961 Sb., o ukolech narodních vyborů při zajišťování socialistického pořádku.

³⁷ R. Měkota, *Ochrana přírody v československom prave*, Bratislava 1968, s. 128.

Polska, Czechosłowacja, Czechy i Słowacja po rozpoczęciu procesu transformacji ustrojowej

Zasadnicze zmiany ustrojowe wyznaczają w Polsce obrady Okrągłego Stołu wiosną 1989 r. i wybory czerwcowe tegoż roku, w Czechosłowacji tzw. aksamićna rewolucja (*sametova revoluce*) listopada 1989 r. Wywarły one istotny wpływ na legislację w zakresie ochrony przyrody, w tym na postanowienia dotyczące parków narodowych.

Pierwszą, zasługującą na uwagę, zmianą była nowelizacja czechosłowackiego kodeksu karnego pochodzącego z 1961 r., do którego ustawa nowelizacyjną z 13 grudnia 1989 r.³⁸ wprowadziła dwa nowe przepisy § 181a i § 181 pod wspólną nazwą „Zagrozenie środowiska” (*Ohrození životního prostředí*). Podstawowe przestępstwo umyślne zostało ujęte w sposób następujący:

§ 181a. 1. Kto poważnie zagrozi środowisku tym, że naruszy szczególne przepisy o tworzeniu i ochronie środowiska dotyczące powietrza, wody, gleby, ochrony zwierząt lub roślin albo postępowania z jądrowymi lub radioaktywnymi, toksycznymi lub biologicznie niebezpiecznymi materiałami (zagrozenie środowiska), zostanie ukarany pozbawieniem wolności do lat 3 albo środkiem naprawczym albo zakazem działalności.

W § 181a ust. 2 i 3 pojawiły się przestępstwa kwalifikowane przez szkodę znaczną lub wielkiego rozmiaru, a § 181b to odpowiedniki nieumyślne przestępstw z paragrafu poprzedzającego.

Ten stan prawny utrzymał się zaledwie pół roku, kiedy kolejna ustawa nowelizacyjna z 2 maja 1990 r.³⁹ nadała przepisowi § 181a ust. 1 brzmienie następujące:

§ 181a. 1. Kto umyślnie narazi środowisko na niebezpieczeństwo poważnego uszkodzenia tym, że naruszy przepisy o ochronie środowiska lub gospodarowaniu zasobami przyrodniczymi (zagrozenie środowiska), zostanie ukarany pozbawieniem wolności do lat 3 albo zakazem działalności.

Wprawdzie w § 181a i § 181b nie było wprost mowy ani o obszarach chronionych, ani nawet o ochronie przyrody, ale jeśli zważyć, że w koncepcjach czechosłowackich ochrona przyrody zawsze była traktowana jako część składowa ochrony środowiska, te dwa przepisy kodeksu karnego mogły znaleźć zastosowanie także do ścigania zachowań, które poważnie zagrażały parkom narodowym.

Zmiany legislacyjne w zakresie samej ochrony przyrody nastąpiły najpierw w Polsce, gdzie po kilkunastomiesięcznych sporach, czy ochrona przyrody ma być przedmiotem odrębnej ustawy, czy też fragmentem ustawy o ochronie środowi-

³⁸ Zakon č. 159/1989 Sb., kterým se měni a doplňuje trestni zakon, zakon o přečinech a trestni řad.

³⁹ Zakon č. 175/1990 Sb., kterým se měni a doplňuje trestni zakon.

ska (przyrodniczego)⁴⁰, ostatecznie zdecydowano się na rozwiązanie pierwsze, które przyjęło postać trzeciej polskiej ustawy o ochronie przyrody, uchwalonej w 1991 r.⁴¹ W porównaniu ze swą poprzedniczką nowa ustawa przyniosła rozszerzenie form ochrony przyrody, wyróżniając:

- 1) formy ochrony obszarowej:
 - a) parki narodowe,
 - b) rezerваты przyrody,
 - c) parki krajobrazowe,
 - d) obszary chronionego krajobrazuskładające się łącznie na krajowy system obszarów chronionych,
- 2) ochronę gatunkową roślin i zwierząt,
- 3) formy ochrony indywidualnej:
 - a) pomniki przyrody,
 - b) stanowiska dokumentacyjne,
 - c) użytki ekologiczne,
 - d) zespół przyrodniczo-krajobrazowy.

Przepisy o parkach narodowych zostały zasadniczo rozbudowane w porównaniu z poprzednią ustawą. Park narodowy obejmował obszar chroniony, wyróżniający się szczególnymi wartościami naukowymi, przyrodniczymi, społecznymi, kulturowymi i wychowawczymi, o powierzchni nie mniejszej niż 1000 ha, na którym ochronie podlega całość przyrody oraz swoiste cechy krajobrazu. Funkcje ochronną parku narodowego uznano za priorytetową, ale dopuszczono zwiedzanie i korzystanie z wartości parku narodowego. Przewidziano obowiązek wyznaczania otulin wokół parków narodowych. Podstawowym instrumentem ochrony miał być plan ochrony parku narodowego wraz z otuliną, uznany za plan obszaru funkcjonalnego w rozumieniu ówczesnych przepisów o zagospodarowaniu przestrzennym. Utrzymano zasadę znaną obu poprzednim ustawom, że park narodowy tworzy Rada Ministrów rozporządzeniem, które określa nazwę parku, obszary wchodzące w jego skład i obszary tworzące otulinę parku oraz zakazy przewidziane w art. 37 ust. 1. Ten ostatni w 23-punktowym wykazie wyliczał ograniczenia i zakazy, jakie mogą być wprowadzone, ale w istocie miał charakter otwarty, skoro był poprzedzony zwrotem „w szczególności”. Z mocy samej ustawy obowiązywał ujęty w art. 36 ust. 1 zakaz budowy lub rozbudowy obiektów i urządzeń w parku narodowym (a także w rezerwacie przyrody), z wyjątkiem obiektów i urządzeń służących celom parku (lub rezerwatu) oraz związanych z prowadzeniem gospodarstwa rolnego i leśnego. Parkiem narodowym zarządzał dyrektor parku powoływany i odwoływany przez ministra po zasięgnięciu opinii Państwowej Rady Ochrony Przyrody. W parkach narodowych utworzono

⁴⁰ Zob. W. Radecki, J. Sommer, *Koncepcje regulacji prawnej ochrony przyrody*, [w:] J. Sommer (red.), *Prawne formy ochrony przyrody*, Warszawa 1990, s. 8–19.

⁴¹ Ustawa z 16 października 1991 r. o ochronie przyrody (Dz.U. Nr 114, poz. 492, późniejszy tekst jednolity Dz.U. z 2001 r. Nr 99, poz. 1079 ze zm.).

Służbę Parków Narodowych, w której skład wchodziła Straż Parku zobowiązana do ochrony mienia oraz zwalczania przestępstw i wykroczeń w zakresie ochrony przyrody, wyposażona w daleko idące uprawnienia o charakterze policyjnym, sięgające nawet użycia w skrajnych sytuacjach broni palnej. W przepisach karnych przewidziano nie tylko odpowiedzialność za wykroczenia (jak to było w ustawach z lat 1934 i 1949), ale także odpowiedzialność za przestępstwa, spośród których zwłaszcza stypizowane w art. 54 oraz w art. 56 mogły mieć zastosowanie w prawnokarnej ochronie parków narodowych. Przepisy te warto przypomnieć, stały się one bowiem pierwowzorem regulacji obowiązujących. Oto ich treść:

Art. 54. 1. Kto niszczy, poważnie uszkadza lub istotnie zmniejsza wartość przyrodniczą chronionego terenu, chronionego obiektu przyrodniczego albo wbrew ciążącemu na nim obowiązкови dopuszcza do zniszczenia, poważnego uszkodzenia lub istotnego zmniejszenia ich wartości przyrodniczej, podlega karze pozbawienia wolności do lat 2, ograniczenia wolności albo grzywny.

*2. Jeżeli sprawca działa nieumyślnie, podlega karze ograniczenia wolności albo grzywny.
(...)*

Art. 56. 1. Kto na obszarze objętym ochroną przyrody albo w otulinie takiego obszaru wznosi lub powiększa istniejący obiekt budowlany albo prowadzi działalność gospodarczą wbrew zakazom lub ograniczeniom obowiązującym na tych terenach, podlega karze pozbawienia wolności do lat 2, ograniczenia wolności albo grzywny.

*2. Jeżeli sprawca działa nieumyślnie, podlega karze ograniczenia wolności albo grzywny.
(...).*

Nie ulegało najmniejszej wątpliwości, że w kategoriach chronionych terenów (art. 54) lub obszarów objętych ochroną przyrody (art. 56) mieściły się także parki narodowe, wobec czego ich wartości przyrodnicze stały się przedmiotem ochrony prawa karnego.

Jednocześnie ustawodawca utrzymał tradycyjną wywodzącą się z ustaw z lat 1934 i 1949 konstrukcję prawa wykroczeń uznając w art. 58 ust. 1, że wykroczenie (zagrożone karą aresztu lub grzywny) popełnia, kto narusza zakazy lub ograniczenia, o których mowa w art. 36 i art. 37 ust. 1, a więc zakazy i ograniczenia obowiązujące w parkach narodowych. Warto zwrócić uwagę, że w art. 58 ust. 1 ustawy z 1991 r. nie było już warunku, że naruszenie zakazów, aby było wykroczeniem, musi być umyślne, co w świetle zasady ujętej w art. 5 kodeksu wykroczeń oznaczało, że wykroczeniem było także nieumyślne naruszenie zakazów.

Na podstawie ustawy z 1991 r. (w brzmieniu sprzed zasadniczej nowelizacji z 2000 r.) utworzono kolejne polskie parki narodowe: Biebrzański i Góry Stołowe w 1993 r., Mazurski w 1995 r., Narwiański i Bory Tucholskie w 1996 r.

Druga w kolejności była ustawa czeska. Jeszcze w okresie istnienia państwa federalnego Czeska Rada Narodowa wydała 19 lutego 1992 r. ustawę o ochronie przyrody i krajobrazu⁴², która weszła w życie 1 czerwca 1992 r. i nadal z wieloma zmianami obowiązuje. W porównaniu ze swą poprzedniczką z 1956 r. nowa ustawa jest nieporównanie obszerniejsza, zawierała w tekście pierwotnym 93 mocno rozbudowane paragrafy. Ustawa wprowadziła podział ochrony przyrody i krajobrazu na powszechną (*obecná ochrana přírody i krajiny*) i szczególną (*zvláštní ochrana přírody a krajiny*). W ramach tej drugiej wyróżniła ochronę obszarową (*uzemní*) i gatunkową (*druhová*), przy czym za podstawową uznaje się ochronę obszarową, ponieważ zachowanie środowiska przyrodniczego jest fundamentalną przesłanką i ochrony gatunkowej⁴³. Ustawa wprowadziła sześć kategorii obszarów szczególnie chronionych:

- a) parki narodowe (*narodní parky*),
- b) obszary chronionego krajobrazu (*chráněné krajinné oblasti*)⁴⁴,
- c) narodowe rezerwy przyrodnicze (*narodní přírodní rezervace*),
- d) rezerwy przyrodnicze (*přírodní rezervace*),
- e) narodowe pomniki przyrody (*narodní přírodní památky*),
- f) pomniki przyrody (*přírodní památky*)⁴⁵.

Te formy obszarowej ochrony przyrody zwykło się dzielić na wielkoobszarowe (*velkoplošná území*) obejmujące parki narodowe i obszary chronionego krajobrazu oraz małośzarowe (*maloplošná území*) obejmujące rezerwy i pomniki. Podział ten nie ma podstaw ustawowych, nie ma też żadnych kryteriów przestrzennych różnicujących pierwsze od drugich, ale tak się przyjęło⁴⁶.

Według § 15 ust. 1 ustawy czeskiej rozległe obszary, unikalne w skali narodowej lub międzynarodowej, których znaczną część zajmują naturalne lub działalnością ludzką mało zmienione ekosystemy, w których rośliny, zwierzęta i przyroda nieożywiona mają nadzwyczajne znaczenie naukowe i wychowawcze, mogą być ustanowione jako parki narodowe. Jakiegokolwiek wykorzystanie parków narodowych musi być podporządkowane zachowaniu i ulepszeniu stosunków

⁴² Zakon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny.

⁴³ M. Damohorsky, *Ochrana přírody a krajiny – Úvodní komentář*, [w:] J. Drobnik, M. Damohorsky, *Zakony o ochraně životního prostředí a předpisy související – Testy s úvodními komentáři*, Praha 1999, s. 189.

⁴⁴ Wyjaśnić trzeba, że czeska (a także słowacka) *chráněná krajinná oblast* nie jest (wbrew sugestii płynącej z nazwy) odpowiednikiem polskiego „obszaru chronionego krajobrazu”, lecz polskiego „parku krajobrazowego”, ponieważ jest wyodrębnioną jednostką organizacyjną z własnym zarządem i służbą.

⁴⁵ Wyjaśnić trzeba, że czeska *přírodní památka* nie jest prostym odpowiednikiem polskiego „pomnika przyrody”, ponieważ ma zawsze charakter przestrzenny. Nie może nią być np. wiekowe, okazałe drzewo, podczas gdy w Polsce drzewa to najliczniejsza grupa pomników przyrody. W Czechach takie drzewo może być uznane za drzewo pamiątne (*památný strom*), ale nie pomnikowe. Jak wyjaśniają komentatorzy czeskiej ustawy, chodzi o drzewa cenne ze względu na swój rozmiar, wiek, walory krajobrazowe, ale także takie, które przypominają historyczne zdarzenia, a choćby legendy i opowieści; z naukowymi zasadami ochrony przyrody nie ma to wiele wspólnego – zob. L. Miko, H. Borovičková a kolektiv, *Zakon o ochraně přírody a krajiny. Komentář*, Praha 2007, s. 229.

⁴⁶ M. Pekarek, M. Damohorsky, I. Průchova. D. Palenska, *Zakon o ochraně přírody a krajiny a předpisy související. Komentované znění*, Brno 2000, s. 66–67.

przyrodniczych i musi być zgodne z naukowymi i wychowawczemu celami, dla których ustanowiono park narodowy (§ 15 ust. 2). Formą prawną ustanowienia parku narodowego jest ustawa (§ 15 ust. 3).

Czeska ustawa o ochronie przyrody i krajobrazu rozróżnia podstawowe warunki ochrony parków narodowych (*zakladni ochranné podmínky narodních parků*) oraz bliższe warunki ochrony (*blíži ochranné podmínky*). Te pierwsze są objęte 15-punktową listą zakazów z § 16 ust. 1, przy czym kolejny ust. 2 w § 16 dodaje cztery kolejne zakazy obowiązujące w pierwszej (najściślej chronionej) strefie parku narodowego. Bliższe warunki ochrony są precyzowane w ustawach o ustanowieniu parków narodowych.

Kolejne przepisy czeskiej ustawy o ochronie przyrody i krajobrazu w brzmieniu pierwotnym regulowały podział obszaru parku na z reguły trzy strefy (§ 17), plany troski o parki narodowe i ich strefy ochronne (§ 18)⁴⁷, regulaminy zwiedzania parków narodowych (§ 19), rady parków (§ 20), wykonywanie praw łowieckich i rybackich w parkach narodowych (§ 21), leśnictwo w parkach narodowych (§ 22), niektóre stosunki własnościowe (§ 23) oraz opłaty w parkach narodowych (§ 24).

W przepisach karnych ustawy z 1992 r. ustawodawca czeski przejął koncepcję wypracowaną już w 1986 r., według której za naruszenie przepisów, w tym dotyczących parków narodowych, osoby fizyczne odpowiadają za wykroczenia, inne podmioty za delikty administracyjne, ale z istotną zmianą polegającą na zrównaniu odpowiedzialności osób fizycznych prowadzących przedsiębiorstwa z odpowiedzialnością innych podmiotów.

Na podstawie czeskiej ustawy o ochronie przyrody i krajobrazu został powołany osobną ustawą z 1999 r. czwarty w Republice Czeskiej *Narodni park České Švýcarsko*.

Inną drogę wybrał ustawodawca słowacki. Po rozpadzie z dniem 1 stycznia 1993 r. Federacji Czecho-Słowackiej na samodzielne Republiki Czeską i Słowacką w Słowacji nadal obowiązywała ustawa o państwowej ochronie przyrody z 1955 r. Zmiana nastąpiła po dwóch latach, kiedy 1 stycznia 1995 r. weszła w życie ustawa Rady Narodowej Republiki Słowackiej z 23 sierpnia 1994 r. o ochronie przyrody i krajobrazu⁴⁸, która uchylili swą poprzedniczkę. Tak jak i w Czechach, tak też w Słowacji nowa ustawa była nieporównanie obszerniejsza od poprzedniej, liczyła 70 paragrafów, w większości mocno rozbudowanych. Podobnie jak ustawodawca czeski, tak też ustawodawca słowacki wprowadził podział ochrony przyrody i krajobrazu na powszechną (*všeobecná ochrana prírody a krajiny*) i szczególną (*osobitná ochrana prírody a krajiny*). Nowym pomysłem było wprowadzenie stopniowania ochrony i wyróżnienie pięciu takich stopni, przy czym im wyższy stopień, tym surowszy reżim ochronny. Pierwszy stopień

⁴⁷ Ten § 18 został później uchylony, a jego treść została przejęta przez inne przepisy.

⁴⁸ Zakon č. 287/1994 Z.z. o ochrane prírody a krajiny.

oznaczał powszechną ochronę przyrody na całym terytorium Słowacji, kolejne stopnie były przypisywane określonym obszarom chronionym.

Kategorie obszarów chronionych zawierał § 12 ustawy słowackiej, zaliczając do nich:

- a) obszar chronionego krajobrazu (*chranena krajinná oblasť*),
- b) park narodowy (*narodný park*),
- c) chroniony areal (*chranený areál*),
- d) rezerwat przyrodniczy (*prirodná rezervácia*),
- e) pomnik przyrody (*prirodná pamiatka*).

Parkom narodowym został poświęcony § 14 ustawy słowackiej, według którego rozleglejszy obszar, z reguły ponad 1000 ha, przeważnie z ekosystemami zasadniczo niezmiennymi działalnością ludzką albo w unikalnej i naturalnej strukturze krajobrazowej, tworzący ponadregionalne biocentra i najbardziej znaczące dziedzictwo przyrodnicze, w którym ochrona przyrody jest nadrzędna nad wszystkimi innymi działaniami, mógł rząd rozporządzeniem ustanowić jako park narodowy. Na obszarze parku narodowego, jeżeli ustawa nie stanowiła inaczej, obowiązywał trzeci stopień ochrony, a więc wcale nie najwyższy. Wokół parku narodowego można było utworzyć strefę ochronną, w której obowiązywał drugi stopień ochrony (tak jak w obszarze chronionego krajobrazu). W tym samym § 14 znajdowały się regulacje dotyczące myślistwa i rybołówstwa, a kolejny § 15 traktował o regulaminach zwiedzania parku narodowego.

Koncepcja penalna w ustawie słowackiej z 1994 r. była podobna jak w ustawie czeskiej: naruszenie przepisów ochronnych, wśród nich dotyczących parków narodowych, było deliktem administracyjnym, jeżeli sprawcą była osoba prawna lub osoba fizyczna-przedsiębiorca (kary pieniężne sięgały 500 000 koron słowackich), a wykroczeniem, jeżeli sprawcą była osoba fizyczna inna niż przedsiębiorca (kary pieniężne sięgały 20 000 koron słowackich).

Na podstawie ustawy z 1994 r. w Republice Słowackiej utworzono kolejne cztery parki narodowe: *Narodný park Muranska planina* i *Narodný park Poloniny* w 1997 r. oraz *Narodný park Veľka Fatra* i *Narodný park Slovensky kras* w 2002 r.

Znaczącym etapem w rozwoju polskiej legislacji ochrony przyrody była przeprowadzona w 2000 roku nowelizacja ustawy z 1991 r. o ochronie przyrody⁴⁹. Ta nowelizacja miała niezwykle istotne znaczenie dla parków narodowych, które przejawiało się w następujących punktach:

- 1) uzależnienie poddania pod ochroną przez utworzenie parku narodowego (lub uznanie za rezerwat przyrody) od zgody właściciela nieruchomości niebędącej własnością Skarbu Państwa, przy czym brak zgody można było przełamać tylko wywłaszczeniem za odszkodowaniem,

⁴⁹ Ustawa z 7 grudnia 2000 r. o zmianie ustawy o ochronie przyrody (Dz.U. z 2001 r. Nr 3, poz. 21).

- 2) uzależnienie utworzenia parku narodowego, powiększenia, zmniejszenia jego obszaru lub likwidacji od uzgodnienia (a nie tylko opinii) z właściwymi miejscowo organami zainteresowanych jednostek samorządu terytorialnego,
- 3) wprowadzeniu w art. 23a ust. 1 zamkniętej listy zakazów obowiązujących z mocy samego prawa w parkach narodowych (a także w rezerwatach przyrody).

Po nowelizacji z 2001 r. utworzono jeden park narodowy: Ujście Warty w 2001 r. i to był ostatni park narodowy utworzony na obszarze trzech badanych państw. Efekty są następujące:

- Rzeczpospolita Polska – 23 parki narodowe o łącznej powierzchni 3279 km², co stanowi 1,0 % powierzchni geograficznej państwa;
- Republika Czeska – 4 parki narodowe o łącznej powierzchni 1372 km², co stanowi 1,7 % powierzchni geograficznej państwa;
- Republika Słowacka – 9 parków narodowych o łącznej powierzchni 3179 km², co stanowi 6,5 % powierzchni geograficznej państwa⁵⁰.

Pierwsze lata XXI wieku to czas finalizacji starań Rzeczypospolitej Polskiej, Republiki Czeskiej i Republiki Słowackiej o pełne członkostwo w Unii Europejskiej. Wiązało się to m.in. z koniecznością wprowadzenia do ustaw o ochronie przyrody przepisów o europejskim systemie obszarów chronionych pod nazwą Natura 2000. Trzy badane państwa przyjęły odmienną drogę: Czechy wybrały nowelizację ustawy z 1992 r. o ochronie przyrody, Słowacja i Polska zdecydowały się na nowe ustawy o ochronie przyrody.

Najwcześniej z zadaniem tym uporała się Słowacja. Najpierw słowackie Ministerstwo Środowiska przygotowało bardzo obszerną nowelizację ustawy z 1994 r. o ochronie przyrody; miały być zmienione niemal wszystkie jej przepisy. Wtedy wkroczyła Rada Legislacyjna rządu słowackiego, która poleciła Ministerstwu Środowiska przygotowanie całkiem nowej ustawy⁵¹, co też się stało i nowa słowacka ustawa o ochronie przyrody i krajobrazu została uchwalona 25 czerwca 2002 r.⁵² i weszła w życie 1 stycznia 2003 r. Nowa ustawa słowacka do pięciu znanych w ustawie z 1994 r. obszarowych form ochrony przyrody (obszar chronionego krajobrazu, park narodowy, chroniony areał, rezerwat przyrody, pomnik przyrody) dodała dwie następne: chroniony element krajobrazu (*chránený krajinný prvok*) i chroniony obszar ptasi (*chránené vtáčie územie*). Z punktu widzenia systemu Natura 2000 rozwiązanie słowackie polega na tym, że tylko obszary ochrony ptaków stały się

⁵⁰ Takie dane podaje M. Anděra, *Narodní parky Evropy*, op. cit., s. 398. Powoływany autor wyodrębnił Europę Środkową jako pas sześciu państw od Morza Bałtyckiego do Adriatyku, zaliczając do niej obok Polski, Czech i Słowacji także Węgry, Austrię i Słowenię. Jego zdaniem uzasadnieniem geograficznym takiego wyodrębnienia jest krzyżowanie się w tym pasie maksymalnych zasięgów niektórych gatunków zwierząt i roślin, tak z północy na południe, jak i ze wschodu na zachód. Dla całej tak wyodrębnionej Europy Środkowej udział powierzchni chronionej w parkach narodowych wynosi 2,5 % (tamże, s. 398).

⁵¹ S. Košičiarova, *Nový zákon o ochrane prírody a krajiny v Slovenskej republike*, „Česke Právo Životního Prostředí” 2002, č. 4, s. 18.

⁵² Zákon č. 543/2002 Z.z. o ochrane prírody a krajiny.

odrębną obszarową formą ochrony przyrody, natomiast obszary ochrony siedlisk zwane w ustawie obszarami o znaczeniu europejskim (*uzemie evropskeho vyznamu*) mają być chronione w ramach innych znanych ustawie słowackiej form ochrony obszarowej lub ich ochrona ma być zapewniona w postaci prywatnych porozumień między właścicielem obszaru a organem ochrony przyrody.

W Polsce toczyły się dyskusje, czy rzeczywiście jest potrzebna nowa ustawa o ochronie przyrody, czy też wystarczy jeszcze raz znowelizować ustawę z 1991 r. Ostatecznie wybrano rozwiązanie pierwsze i czwarta z kolei polska ustawa o ochronie przyrody została uchwalona 16 kwietnia 2004 r.⁵³ i weszła w życie 1 maja 2004 r. jednocześnie z przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej. Z obszarami Natura 2000 ustawodawca polski poradził sobie w ten sposób, że znany już ustawie z 1991 r. wykaz obszarowych form ochrony przyrody uzupełnił piątą formą – obszarami Natura 2000, precyzując w art. 25 ust. 1, że obejmują one obszary specjalnej ochrony ptaków oraz specjalne obszary ochrony siedlisk. Później art. 25 ust. 1 został znowelizowany przed dopisaniem do niego trzeciej postaci obszarów Natura 2000 – obszarów mających znaczenie dla Wspólnoty (tj. po Traktacie z Lizbony – dla Unii Europejskiej). Dla parków narodowych regulacja ta ma takie znaczenie, że zgodnie z art. 25 ust. 2 ustawy o ochronie przyrody obszar Natura 2000 może obejmować część lub całość obszarów lub obiektów objętych innymi formami ochrony przyrody; wszystkie polskie parki narodowe zostały objęte ochroną jako obszary Natura 2000.

Ustawodawca czeski niejako „w ostatniej chwili” zdążył uchwalić ustawę nowelizacyjną⁵⁴, powszechnie zwaną „Euronowelą”, która weszła w życie 28 kwietnia 2004 r. Najważniejszym punktem noweli było wpisanie do ustawy o ochronie przyrody i krajobrazu nowego rozdziału „Natura 2000”. Jednakże ani obszary specjalnej ochrony ptaków, ani specjalne obszary ochrony siedlisk nie uzyskały w prawie czeskim statusu odrębnych form ochrony przyrody. Ochrona ptaków jest realizowana w ramach powszechnej ochrony przyrody, z wyznaczeniem takich obszarów, natomiast obszary siedliskowe o znaczeniu europejskim (*evropsky vyznamne lokality*) są chronione w ramach znanych ustawodawstwu czeskiemu form ochrony przyrody bądź też na podstawach umów między właścicielami a organami ochrony przyrody.

Ostatnią doniosłą zmianą ustawodawstwa w odniesieniu do parków narodowych była nowelizacja polskiej ustawy o ochronie przyrody⁵⁵, która weszła w życie 1 stycznia 2012 r. Zmieniła ona status prawny parków narodowych, tworzonych

⁵³ Ustawa z 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. Nr 92, poz. 880, wielokrotnie nowelizowana; aktualny tekst jednolity Dz.U. z 2013 r. poz. 627 ze zm.).

⁵⁴ Zákon č. 218/2004 Sb., kterým se mění zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, zákon č. 50/1976 Sb., o uzemním plánování a stavebním řádu a zákon č. 219/2000 Sb., o majetku České republiky a jejím vystupování v právních vztazích.

⁵⁵ Ustawa z 18 sierpnia 2011 r. o zmianie ustawy o ochronie przyrody oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 224, poz. 1337).

na podstawie wszystkich czterech ustaw rozporządzeniami Rady Ministrów. Zostały przekształcone z państwowych jednostek budżetowych w państwowe osoby prawne, ponadto nowela znacznie rozbudowała przepisy o parkach narodowych.

PARKI NARODOWE W SYSTEMACH PRAWNYCH OCHRONY PRZYRODY POLSKIM, CZESKIM I SŁOWACKIM. CZĘŚĆ I – HISTORYCZNA

Streszczenie

Część I szkicu o parkach narodowych w systemach prawnych ochrony przyrody polskim, czeskim i słowackim jest poświęcona rozważaniom o charakterze historycznym. Park narodowy jako instytucja prawna pojawił się po raz pierwszy w polskiej ustawie o ochronie przyrody z 1934 r. Te postanowienia zostały przejęte przez drugą polską ustawę o ochronie przyrody z 1949 r. i na jej podstawie zostały utworzone najważniejsze polskie parki narodowe. Instytucja prawna parku narodowego została wprowadzona do ustaw o państwowej ochronie przyrody: słowackiej z 1955 r. i czeskiej z 1956 r. Na ich podstawie utworzono kilka parków narodowych w Czechach i Słowacji. Kolejne etapy prawnej ochrony przyrody wyznaczają po rozpoczęciu procesu transformacji ustrojowej: w Polsce trzecia z 1991 r. i czwarta z 2004 r. ustawy o ochronie przyrody, w Czechach nadal obowiązująca ustawa z 1992 r. o ochronie przyrody i krajobrazu, w Słowacji najpierw ustawa z 1994 r. o ochronie przyrody i krajobrazu, zastąpiona po ośmiu latach kolejną ustawą z 2002 r. o ochronie przyrody i krajobrazu. W każdej z nich park narodowy jest uznawany za jedną z form ochrony przyrody. Kolejne parki narodowe zostały utworzone na podstawie ustawy polskiej z 1991 r. czeskiej z 1992 r. i słowackiej z 1994 r. Efekty są następujące: Rzeczpospolita Polska – 23 parki narodowe, o łącznej powierzchni 3279 km², co stanowi 1% terytorium kraju, Republika Czeska – 4 parki narodowe o łącznej powierzchni 1372 km², co stanowi 1,7% terytorium kraju, Republika Słowacka – 9 parków narodowych o łącznej powierzchni 3179 km², co stanowi 6,5% terytorium kraju.

NATIONAL PARKS IN THE POLISH, CZECH AND SLOVAK LEGAL SYSTEMS OF NATURE PROTECTION. PART I – HISTORY

Summary

Part I of the outline of national parks in the Polish, Czech and Slovak legal systems of nature protection is devoted to a historical discussion. A national park first appeared as a legal institution in the Polish Act on nature protection of 1934. The second Polish Act on nature protection of 1949 adopted the same solutions and, based on

it, the most important Polish national parks were established. The institution of a national park was introduced to the Acts on the state protection of the Slovak and Czech nature in 1955 and 1956 respectively. Based on them, a few national parks were established in Czechoslovakia. The next stages of the legal protection of nature took place after the political transformation process had started: in Poland these were the third Act on nature protection of 1991 and the fourth one of 2004, in the Czech Republic it was the Act on the protection of nature and landscape of 1992, which is still in force, and in Slovakia these were the Act on the protection of nature and landscape of 1994 followed by the Act on the protection of nature and landscape of 2002. In each of these acts a national park is treated as one of the forms of nature protection. Successive national parks were established based on the Polish Act of 1991, the Czech Act of 1992 and the Slovak Act of 1994. The effects are as follows: there are 23 national parks in the Polish Republic, which cover the area of 3,279 km², i.e. 1% of the country's territory; there are 4 national parks in the Czech Republic, which cover the area of 1,372 km², i.e. 1.7% of the country's territory; there are 9 national parks in the Slovak Republic, which cover the area of 3,179 km², i.e. 6.5% of the country's territory.

LES PARCS NATIONAUX DANS LES SYSTÈMES DE LA PROTECTION DE LA NATURE DE LA RÉPUBLIQUE POLONAISE, TCHÈQUE ET SLOVAQUE – PREMIÈRE PARTIE – HISTORIQUE

Résumé

La première partie de cette esquisse sur les parcs nationaux dans le système juridique polonais, tchèque et slovaque concernant la protection de la nature est consacré aux considérations du caractère historique. Le parc national en tant qu'une institution juridique est apparu pour la première fois dans le droit polonais de la protection de la nature de 1934. Ces articles ont été acceptés par la suivante loi de la protection de la nature de 1949 et sur cette base ont été créés les plus importants parcs nationaux polonais. L'institution juridique du parc national a été introduite dans les lois nationales de la protection de la nature: de Slovaquie de 1955 et de la République Tchèque de 1956. Et à cette base ont été créés différents parcs nationaux en Slovaquie et en République Tchèque. Les étapes suivants de la protection juridique de la nature commencent après le procès de la transformation du système: en Pologne la troisième loi de 1991 ainsi que la quatrième de 2004; en République Tchèque la loi de 1992 de la protection de la nature et du paysage reste toujours valable, et en Slovaquie d'abord, la loi de 1994 de la protection de la nature et du paysage a été remplacée par une autre loi de 2002 de la protection de la nature et du paysage. Dans chacune de ces lois le parc national est considéré comme une des formes de la protection de la nature. Les parcs nationaux suivants

ont été créés à la base de la loi polonaise de 1991, celle de la République Tchèque de 1992 et celle en Slovaquie – de 1994. Les effets se présentent de la manière suivante: la République Polonaise – 23 parcs nationaux de la dimension générale de 3279 km² ce qui forme 1% du territoire du pays, la République Tchèque – 4 parcs nationaux de la dimension 1372 km² ce qui forme 1,7% du territoire du pays, la République Slovaque – 9 parcs nationaux de la dimension 3179 km² ce qui forme 6,5% du territoire du pays.

НАЦИОНАЛЬНЫЕ ПАРКИ В ПОЛЬСКОМ, ЧЕШСКОМ И СЛОВАЦКОМ ПРАВОВЫХ СИСТЕМАХ ОХРАНЫ ПРИРОДЫ. ЧАСТЬ 1 – ИСТОРИЧЕСКАЯ

Резюме

Первая часть очерка о национальных парках в польском, чешском и словацком правовых системах охраны природы посвящена рассуждениям исторического характера. Национальный парк как правовой институт впервые появился в польском законе об охране природы в 1934 г. Законоположения были приняты вторым польским законом об охране природы от 1949 г., и на его основании были созданы важнейшие польские национальные парки. Правовой статус национального парка нашёл свой отражение в законах об охране природы: словацкого – от 1955 г. и чешского – от 1956 г. Они послужили основой для создания нескольких национальных парков в Чехии и Словакии. Следующие этапы правовой защиты природы выделяются в связи с началом процесса политической трансформации: в Польше третий от 1991 г. и четвёртый от 2004 г. законы об охране природы, в Чехии – действующий до сих пор закон от 1992 г. об охране природы и природных территорий, в Словакии – первоначально в виде закона от 1994 г. об охране природы и природных территорий, который был через восемь лет заменён очередным законом от 2002 г. об охране природы и природных территорий. В каждом из этих законов национальный парк считается одним из важнейших объектов по охране природы. Следующие национальные парки были созданы на основании польского закона от 1991 г., чешского – от 1992 г. и словацкого – от 1994 г. В результате: Республика Польша – 23 национальных парка, общей площадью 3279 кв. км, что составляет 1% территории страны, Республика Чехия – 4 национальных парка общей площадью 1372 кв. км, что составляет 1,7% территории страны, Республика Словакия – 9 национальных парков общей площадью 3179 кв. км, что составляет 6,5% территории страны.